

УДК 37.015.31:81'243

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-104-6>

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ ЧЕРЕЗ ПИСЬМОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Літікова Олександра Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської мови в судновій енергетиці
Херсонська державна морська академія
aleksa.litik@gmail.com
orcid.org/0009-0005-6617-2491

Мета статті полягає в обґрунтуванні психолого-педагогічних умов використання письмової діяльності для формування критичного мислення майбутніх суднових механіків у процесі іншомовної підготовки. З метою досягнення поставленої мети було використано сучасні наукові підходи (компетентнісний, синергетичний, парадигмальний, соціокультурний, технологічний) та **методи**: аналізу наукової літератури про базові навички, здатності й уміння критичного мислення; узагальнення досвіду праць науковців, які вивчали механізми формування критичного мислення в майбутніх фахівців морської галузі; аналізу онлайн-ресурсів з організаційно-педагогічного та науково-методичного забезпечення формування критичного мислення через письмову діяльність у процесі іншомовної підготовки. У **результаті** дослідження поняття «критичне мислення суднових механіків» визначено як ключову компетентність, що являє собою комплекс навичок, здатностей і умінь аналізувати інформацію стосовно технічного стану суден, розуміти складні ситуації та приймати обґрунтовані рішення в умовах експлуатації й обслуговування морських транспортних засобів. Узагальнено причини, з яких суднові механіки світового флоту мають розвивати свої навички критичного мислення саме англійською мовою. Здійснено опис письмових вправ, які сприятимуть формуванню навичок, здатностей і умінь критичного мислення. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування критичного мислення майбутніх суднових механіків: підтримуюче навчальне середовище, цікавий і актуальний матеріал, поетапна координація, практика відкритих питань, обговорення та взаємодія, реальні ситуації, формування мотивації. **Висновки.** Науковий пошук допоміг визначити поняття «критичне мислення суднових механіків» і встановити, що набір когнітивних здібностей, навичок, здатностей і умінь критичного мислення забезпечує студентів відчутними академічними, особистими та професійними перевагами, які зрештою допоможуть їм у майбутньому вирішити різноманітні проблеми професійного характеру, сприятимуть гарантуванню безпеки на робочому місці в машинному відділенні. Наголошено, що письмові вправи визначеного характеру можуть не лише використовуватись як інструмент для передачі ідей, а й значно покращити сам процес критичного мислення майбутніх суднових механіків під час їх іншомовної підготовки. Створюючи сприятливе навчальне оточення з урахуванням конкретних психолого-педагогічних умов, викладачі можуть ефективно сприяти розвитку навичок критичного мислення через використання письмових вправ. Це готуватиме студентів до вирішення складних проблем і ухвалення обґрунтованих рішень у різних академічних і професійних середовищах.

Ключові слова: критичне мислення, письмова діяльність, суднові механіки, іншомовна підготовка.

FOSTERING CRITICAL THINKING OF FUTURE MARINE ENGINEERS THROUGH THE WRITING ACTIVITY IN PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING

Litikova Oleksandra Ivanivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of English Language for Marine Engineers
Kherson State Maritime Academy
aleksa.litik@gmail.com
orcid.org/0009-0005-6617-2491

The **purpose** of the article is to substantiate the psychological and pedagogical conditions of using written activities for the fostering of critical thinking of future marine engineers in the process of foreign language training. In order to achieve the set goal, modern scientific approaches (competent, synergistic, paradigmatic, sociocultural, technological) and **methods** were used: analysis of scientific literature on basic abilities and skills of critical thinking; summarizing the experience of the works of scientists who studied the mechanisms

of fostering critical thinking in future specialists of the maritime industry; analysis of online resources for organizational-pedagogical and scientific-methodological support of the critical thinking fostering through written activity in the process of foreign language training. As a **result** of the study, the concept of “critical thinking of marine engineers” was defined as a key competence, which is a set of skills and abilities, which are developed enough to analyze information about the technical condition of ships, understand complex situations and make informed decisions in the conditions of operation and maintenance of marine vehicles. The reasons why marine engineers of the world fleet should develop their critical thinking skills in English are summarized. A description of written exercises that will contribute to the fostering of skills, abilities and critical thinking has been made. The psychological and pedagogical conditions for the formation of critical thinking of future marine engineers are justified: a supportive learning environment, interesting and relevant material, step-by-step coordination, practice of open questions, discussion and interaction, real situations, formation of motivation. **Conclusions.** Scientific research helped to define the concept of “critical thinking of marine engineers” and to establish that a set of cognitive abilities and skills of critical thinking provide students with tangible academic, personal and professional advantages that will ultimately help them in the future to solve various problems of a professional nature, contribute to ensuring workplace safety in the engine room. It is emphasized that written exercises of a certain nature can be used not only as a tool for the transfer of ideas, but also to significantly improve the critical thinking process of future marine engineers in the process of their foreign language training. By creating a favorable learning environment taking into account specific psychological and pedagogical conditions, teachers can effectively promote the development of critical thinking skills through the use of written exercises. This will prepare students to solve complex problems and make informed decisions in a variety of academic and professional environments.

Key words: *critical thinking, writing activity, marine engineers, foreign language training.*

Вступ. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх суднових механіків спрямований на розвиток ключових компетентностей, серед яких важливу роль відіграє критичне мислення. Саме розвинені навички й уміння критичного мислення допомагають досліджувати факти, що призводять до помилкових рішень, ухвалювати відповідно до галузевих стандартів правильні рішення з метою уникнення непередбачуваних патових і катастрофічних ситуацій на судні. У процесі іншомовної підготовки майбутні суднові механіки опановують різні сценарії професійно орієнтованого писемного й усного спілкування з урахуванням соціокультурних особливостей міжнародних екіпажів. Синергічне поєднання різноманітних елементів навчальних письмових завдань має на меті створити умови для досягнення оптимальних результатів щодо розвитку критичного мислення майбутніх суднових механіків у процесі іншомовної підготовки. Адаптація навчання письмової діяльності до сучасних вимог професійної підготовки майбутніх суднових механіків із розвиненим критичним мисленням, зокрема й використання нових стратегій викладання активізують парадигмальний підхід через зміну базових уявлень і підходів у навчанні, що, у свою чергу, технологічно поліпшує процес навчання та розвитку ключових компетентностей майбутніх фахівців морської галузі взагалі.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Сучасний професійний дискурс, який характеризує робоче оточення суднових механіків міжнародного флоту, відзначається такими ключовими особливостями, як

постійний розвиток технологічних процесів і зростання обсягу інформації. Ці чинники створюють потребу в майбутніх фахівцях машинного відділення, здатних опанувати не тільки конкретні знання та професійні навички, а й бути готовими критично осмислювати причинно-наслідкові зв'язки з метою уникнення непередбачуваних ситуацій і катастроф на судні.

Проблема розвитку критичного мислення фахівців різних галузей вивчалась як зарубіжними (А. Бергсон, Дж. Дьюї, А. Кроуфорд, К. Поппер, Д. Халперн, Я. Хінтікка), так і вітчизняними дослідниками (Г. А. Балута, М. П. Козаченко, С. І. Мединська, С. О. Терно, О. В. Тягло). На важливості розвитку критичного мислення в майбутніх фахівців морської галузі наголошували М. О. Діденко й О. С. Сибірко. Деякі дослідники, зокрема О. Я. Тимофєєва, розглядали розвиток критичного мислення в майбутніх суднових механіків у процесі іншомовної підготовки. Окрім того, О. Ю. Кононова й О. Ю. Юрженко досліджували розвиток критичного мислення з використанням цифрових технологій.

Серед зарубіжних авторів, які довели позитивний вплив письмової діяльності на успішність розвитку критичного мислення, є такі, як Алан Кроуфорд, Е. Венді Саул, Самуель Метьюз, Джеймс Макінстер (Кроуфорд, 2006). Ними обґрунтовано, що якісне виконання письмових завдань, які потребують критичного мислення, можливе лише після ретельного вивчення навчальних питань у процесі читання, прослуховування та говоріння, адже письмова діяльність є відображенням рівня мислення студен-

тів, сформованого в результаті перелічених видів діяльності. Науковці Квітандо та Курт у праці 2007 р. наголошували, що на відміну від усної комунікації, письмова форма навчальних завдань характеризується більшою спрямованістю на формування у студентів критичного мислення: вимагає більшої ретельності й аналітичності під час відбору аргументів, фактів, мовленнєвих зворотів, інструментів і засобів висловлення думки для забезпечення більшої точності у викладі думок, необхідних для створення ефективного дискурсу. Отже, письмо як покращує мислення, так і розвиває його критичність (Quitadamo, 2007: 149).

Нині якраз відсутні дослідження стосовно використання письмової діяльності для формування критичного мислення майбутніх судових механіків у процесі іншомовної підготовки.

Мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні психолого-педагогічних умов використання письмової діяльності для формування критичного мислення майбутніх судових механіків у процесі іншомовної підготовки.

Науково-дослідницькими завданнями, які відповідають поставленій меті, ми вважаємо: 1) уточнення поняття «критичне мислення судових механіків»; 2) аналіз причин, з яких судові механіки повинні розвивати свої навички критичного мислення саме англійською мовою; 3) окреслення переліку письмових завдань, які сприяють процесу формування навичок критичного мислення; 4) дослідження психолого-педагогічних умов, за яких використання письмових завдань, спрямованих на формування навичок критичного мислення, матиме успіх.

Методологія дослідження. У літературі, присвяченій даній темі, досі тривають обговорення стосовно визначення критичного мислення: чи це когнітивна здатність, згідно з (Барон, Стернберг, 1987; МакПек, 1981), чи ж набір навичок і настанов, відповідно до (Енніс, 1998; Перкінс, Рікхарт, 2004).

Також у рамках психолого-педагогічної науки критичне мислення розглядається як ключова категорія, що визначає розумові здібності. Критичне мислення розглядається як уміння використання глибокого аналізу інформації для розв'язання проблем із метою ухвалення науково обґрунтованих рішень. Набуття навичок критичного мислення вважається когнітивним формуванням, яке надає студентам відчутні академічні, особистісні та професійні переваги в розв'язанні різноманітних завдань.

Зокрема, Сергій Терно вказує, що критичне мислення передбачає використання

когнітивних технік і стратегій, які збільшують імовірність отримання бажаного результату, мається на увазі мислення, що характеризується контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, тобто такий тип мислення використовують для розв'язання завдань, формулювання висновків, імовірнісної оцінки й ухвалення рішень (Терно, 2007).

Науковець вважає, що основою формування критичного мислення студентів є розвинуті в них суттєві зв'язки в діяльності критичного міркування за допомогою гіпотетичних припущень та ідеалізацій (Терно, 2011).

Даніель Вільгельм акцентує увагу на аспектах критичного мислення, які роблять завдання навчання вчителя вкрай важкими без відповідної підготовки. Ці аспекти включають у себе вміння аргументувати, формулювати судження, ухвалювати рішення та вирішувати проблеми (Willingham, 2007: 15)

Проведений нами аналіз психолого-педагогічних джерел дозволяє зробити висновок, що загальні ознаки навичок критичного мислення включають у себе: аналітичність, аргументацію, винесення суджень, ухвалення, розв'язання проблем, системне мислення, критику та самокритику, творчий підхід, комунікабельність, конструктивну сумісність. Усі перелічені ознаки критичного мислення сфокусовано в бік свідомої та досконалої реалізації завдань.

М.В. Козир вважає, що критичне мислення особливо необхідне для ефективного розв'язання нетрадиційних практичних завдань (Козир, 2016: 52). Коли судовим механікам доводиться стикатися з реальними проблемами, які виходять за межі їхніх поточних знань і навичок, вони вдаються до використання принципів, стратегій і процедур критичного мислення для формулювання гіпотез, їх аналізу й обґрунтування.

Ми поділяємо погляди науковця й уточнюємо поняття «критичне мислення судових механіків» як ключову компетентність, що являє собою комплекс навичок, здатностей і умінь аналізувати інформацію стосовно технічного стану суден, розуміти складні ситуації й ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах експлуатації й обслуговування морських транспортних засобів.

Цілком логічним є аналіз причин, з яких судові механіки повинні розвивати свої навички критичного мислення саме англійською мовою, адже особливістю цього типу мислення є те, що процес міркування нестандартний, нешаблонний, відсутній готовий взірець розв'язку. На наш погляд, причини, з яких судові механіки світового

флоту мають розвивати свої навички критичного мислення саме англійською мовою для уникнення аварійних ситуацій і виходу з таких можна представити в такий спосіб:

1. Англійська мова стає необхідним інструментом для ефективної комунікації в різноманітних міжнародних командах, взаємодії з адміністрацією порту та встановлення зв'язків з міжнародними партнерами.

2. Розвиток критичного мислення виявляється важливою умовою гарантування безпеки мореплавства та чіткого подання інформації в умовах кризових ситуацій.

3. Відповідно до міжнародних стандартів, знання англійської мови є обов'язковим для розуміння морських нормативів.

4. Технічна література з останніми досягненнями в галузі технологій і обладнання суден доступна тільки англійською мовою.

5. Успішні кар'єрні перспективи в міжнародних морських компаніях вимагають високого рівня володіння англійською мовою.

6. Використання критичного мислення англійською розширює можливості доступу до ресурсів для більш ефективного вирішення проблем.

7. Володіння англійською мовою сприяє успішній співпраці у глобальній судноплавній галузі.

Узагальнюючи, варто відзначити, що розвиток навичок критичного мислення англійською мовою є важливим аспектом для морських інженерів у всьому світі, оскільки це покращує безпеку, сприяє дотриманню міжнародних стандартів, розширює можливості кар'єрного росту та забезпечує ефективну комунікацію у глобальній індустрії. Знання англійської мови являє собою цінний ресурс, який доповнює навички критичного мислення та сприяє успішній кар'єрі та професійному зростанню морських інженерів.

Однак, на думку науковців Х. Батлера та Д. Халперна (Butler, 2020), критичне мислення, навіть за володіння англійською мовою, не обмежується лише набором когнітивних навичок і стратегій; це також включає в себе бажання використовувати ці навички та стратегії. І розумного суднового механіка навряд чи можна вважати експертом із високим рівнем критичного мислення, спроможним ухвалювати обґрунтовані рішення, якщо він не виявляє активності у використанні цих навичок у потрібну мить.

Сприяння розвитку критичного мислення в майбутніх суднових механіків є важливою метою їхньої професійної підготовки. Проте іноді стає важко застосувати ці нави-

чки на практиці, оскільки часто не враховується той факт, що критичне мислення може розвиватися лише за умови належної практики та постійних зусиль, як стверджує Д. Халперн у своїй роботі із 2014 р.

У цьому процесі важливою є роль викладача, який повинен бути готовий розробляти та впроваджувати стратегії навчання, спрямовані на постійний і цілеспрямований розвиток навичок і схильностей критичного мислення у своїх студентів. Це включає в себе такі елементи, як аналіз, оцінка, аргументація, рефлексія, міркування та саморегуляція.

Згідно з переконанням С. Сайз і С. Рівас, розвиток навичок критичного мислення потребує тривалої практики (Saiz, 2017: 139). Це передбачає, що викладачі повинні впроваджувати конкретні стратегії критичного мислення у процес усної та письмової обробки інформації з різних джерел. Вони мають використовувати активні методи навчання та залучати студентів протягом усього навчального процесу, щоб удосконалити їхні навички міркування, здатність ухвалювати рішення та розглядати питання з різних ракурсів.

З метою формування в майбутніх суднових механіків критичного мислення у процесі іншомовної підготовки нами було зроблено вибірку саме тих вправ, які сприяють і прискорюють розвиток необхідних навичок, здатностей і вмінь (табл. 1).

Експериментальне навчання, яке проводилось нами протягом останніх років, підтвердило, що використання перелічених типів письмових вправ в іншомовній підготовці майбутніх суднових механіків може виявитися ефективним засобом розвитку навичок критичного мислення. Практикування всіх вищевказаних видів письмових вправ дозволяє студентам упроваджувати отримані навички критичного мислення у практичних контекстах, де вони мають можливість застосовувати ці вміння до реальних ситуацій. Такий підхід у сукупності з логічно продуманим підходом до виконання письмових завдань сприяє глибокому аналізу, вирішенню проблем і розвитку здатності розглядати різні погляди в різноманітних навчальних і професійних середовищах.

На наш погляд, розвиток критичного мислення через використання письмових вправ вимагає дотримання конкретних психолого-педагогічних умов. Ці умови спрямовані на створення ефективного навчального середовища, яке сприяє розвитку навичок критичного мислення. З метою систематизації й упорядкування роботи викладача англійської мови, що спрямована на фор-

Таблиця 1

Вправи для розвитку необхідних навичок

№	Вид	Зміст роботи	Рекомендації викладачу
1	Аналіз технічних проблем	Складення студентами детального письмового аналізу реальних технічних проблеми, які можуть виникнути на судні.	Координуйте рух студентів у процесі розгляду ними причин проблем, визначенні можливих шляхів запобігання їм у майбутньому.
2	Аргументаційні й аналітичні есе	Написання есе на тему технічних викликів у машинному відділенні, у морській галузі взагалі.	Спонукайте студентів виявляти причини проблем, представляти різні погляди, аналізувати можливі рішення та робити висновки.
3	Кейс-стаді	Вивчення сценаріїв реальних ситуацій, які потребують технічного розв'язання.	Запросіть студентів до розгляду ситуації, визначати ключові аспекти й обґрунтовувати свої висновки в письмовій формі.
4	Рецензії на технічні публікації	Написання студентами рецензій на технічні статті чи публікації про застосування передових технологій на судні.	Сприяйте аналізу критичної думки студентів, підкріпленої технічними аргументами.
5	Сценарії екстрених ситуацій	Моделювання (у письмовій формі) поведінки та заходів виходу з екстрених ситуацій під час аварій або несправностей на борту судна.	Спонукайте студентів розробляти покрокові плани дій, аналізувати альтернативи й ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах обмеженого часу та ресурсів.
6	Сценарії рішення технічних проблем	Викладення студентами думок про можливі шляхи вирішення технічних проблем у машинному відділенні.	Заохочуйте студентів обговорювати переваги та недоліки різних варіантів перед написанням кінцевого варіанту такого сценарію.
7	Дискусійні статті	Розгляд тем, пов'язаних з етикою в морській техніці та технічними викликами в цьому сегменті.	Запропонуйте студентам написати дискусійні статті, де вони висловлюватимуть свої думки й аргументуватимуть їх.
8	Листи до галузевих експертів	Тренування в написанні листів до експертів у галузі з питань технічного розвитку.	Заохочуйте студентів ставити запитання, виражати думки та робити пропозиції щодо написання листів.

мування критичного мислення в майбутніх судових механіків під час використання письмових вправ в іншомовній підготовці, ми розглядаємо психолого-педагогічні умови як сукупність специфічних зовнішніх і внутрішніх чинників.

Отже, до таких психолого-педагогічних умов використання письмових вправ, які не лише сприяють розвитку критичного мислення майбутніх судових механіків під час їх іншомовної підготовки, але також спонукають їх активно використовувати ці навички в майбутній професійній діяльності, ми відносимо:

1. Створення підтримуючого навчального середовища (забезпечення студентам комфортного та стимулюючого клімату для вільного вираження думок та ідей).

2. Використання цікавого й актуального матеріалу (використання завдань і матеріалів, які зацікавлять студентів і стимулюватимуть їхні інтелектуальні зусилля).

3. Поетапну координацію (надання чіт-

ких інструкцій і допомоги на різних етапах виконання письмових завдань).

4. Практику відкритих питань (формулювання запитань, що спонукають до глибокого аналізу та рефлексії).

5. Стимулювання обговорення та взаємодії (створення можливостей для обговорення ідей з однокурсниками та викладачем для обміну думками та перспективами).

6. Залучення реальних ситуацій (використання реальних прикладів або сценаріїв із судової практики для вирішення завдань).

7. Формування мотивації (пошук індивідуальних і колективних мотиваторів для стимулювання бажання використовувати критичне мислення в майбутній професійній сфері).

Створенням сприятливого навчального оточення з урахуванням таких психолого-педагогічних умов викладачі можуть ефективно сприяти розвитку навичок критичного мислення через використання письмових вправ. Це допомагатиме готувати студентів

до вирішення складних проблем і ухвалення обґрунтованих рішень у різних академічних і професійних ситуаціях.

Висновки. Науковий пошук допоміг визначити поняття «критичне мислення суднових механіків» як ключову компетентність, що являє собою комплекс навичок, здатностей і умінь аналізувати інформацію стосовно технічного стану суден, розуміти складні ситуації й ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах експлуатації й обслуговування морських транспортних засобів. Нами встановлено, що набір когнітивних здібностей, навички критичного мислення забезпечують студентів відчутними академічними, особистими та професійними перевагами, які зрештою допоможуть їм у майбутньому вирішити різноманітні проблеми професійного характеру.

Узагальнено причини, з яких судові механіки світового флоту мають розвивати свої навички критичного мислення саме англійською мовою для уникнення аварійних ситуацій і виходу з таких.

Наголошено, що письмові вправи визначеного характеру можуть не лише використовуватись як інструмент для передачі ідей, а й значно покращити сам процес мислення майбутніх суднових механіків під час їх іншомовної підготовки. Нами здійснено опис письмових вправ, які сприятимуть формуванню навичок, здатностей і умінь критичного мислення. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови, дотримання яких стимулюватиме студентів-судномеханіків активно використовувати навички критичного мислення в їхній майбутній професійній діяльності, як-от: створення підтримуючого навчального середовища, використання цікавого й актуального матеріалу, поетапна координація, практика відкритих питань, стимулювання обговорення та взаємодії, залучення реальних ситуацій, формування мотивації.

Отже, до перспектив подальших досліджень у цьому напрямі ми відносимо обґрунтування критеріїв оцінки успішності використання описаних нами типів письмових вправ для формування критичного мислення майбутніх суднових механіків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козир М.В. Розвиток критичного мислення у форматі інформаційної педагогіки. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. 2017. № 28. С. 49–53.

2. Терно С.О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) : посібник для вчителя. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

3. Терно С.О. Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2007. 275 с.

4. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд та ін ; наук. ред., передм. О.І. Пометун. Київ : Плеяди, 2006. 220 с. URL: <https://naurok.com.ua/alan-krouford-tehnologi-rozvitku-kritichnogo-mislennya-uchniv-48147.html> (дата звернення: 25.10.2023).

5. Butler H.A., Halpern D.F. Critical Thinking Impacts Our Everyday Lives. *Critical Thinking in Psychology* / Ed. R.J. Sternberg, D.F. Halpern. Cambridge University Press, 2020. 2e edition. P. 152–172.

6. Quitadamo I.J., Martha J.K. Learning to Improve: Using Writing to Increase Critical Thinking Performance in General Education Biology. *CBE Life Science Education*, 2007. № 6 (2). P. 149.

7. Saiz C., Rivas S. Desarrollo del Pensamiento Crítico. *Criatividade e Pensamento Crítico: Conceito, Avaliação e Desenvolvimento* / Ed. L.S. Almeida. Braga : Centro de Estudos e Recursos em Psicologia, 2017. P. 133–179.

8. Willingham D.T. Critical thinking: Why is it so hard to teach? *American Educator*. 2007. Summer Issue. P. 8–19.

REFERENCES

1. Kozyr, M.V. (2017). Rozvytok krytychnogo myslennia u formati informatsiinoi pedagogiky [Pedagogichna osvita: teoria i praktyka. Psychologia. Pedagogika]: zbirnyk naukovykh prats, № 28, P. 49–53 [in Ukrainian].

2. Terno, S. (2011). Teoria rozvytku krytychnogo myslennia (na prykladi navchannia istorii) [Posibnyk dlia vchytelia]. Zaporizhia : Zaporizhskii natsionalnyy universytet, P. 105. [in Ukrainian].

3. Terno, S. (2007). Rozvytok krytychnogo myslennia starshoklasnykiv u protsesi navchannia istorii. Zaporizhia : Zaporizhskii natsionalnyy universytet, P. 275 [in Ukrainian].

4. Krouford, A., Saul, V., Metiuz, S., & Makinster, D. (2006). Tekhnologii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv / O.I. Pometun (Nauk. red.). Kyiv: Vyd-vo "Pleiady". URL: <https://naurok.com.ua/alan-krouford-tehnologi-rozvitku-kritichnogo-mislennya-uchniv-48147.html> (data zvernennia: 25.10.2023) [in Ukrainian].

5. Butler, H.A., & Halpern, D.F. (2020). Critical Thinking Impacts Our Everyday Lives. R.J. Sternberg & D.F. Halpern (Eds.), *Critical Thinking in Psychology* (2e édition, pp. 152–172). Cambridge University Press [in English].

6. Quitadamo, I.J., Martha J.K. (2007). Learning to Improve: Using Writing to Increase Critical Thinking Performance in General Education Biology. *CBE Life Science Education*, 6 (2). (p. 149) [in English].

7. Saiz, C., & Rivas, S. (2017). Desarrollo del Pensamiento Crítico. In L.S. Almeida (Ed.), *Criatividade e Pensamento Crítico: Conceito, Avaliação e Desenvolvimento* (p. 133–179). Braga: Centro de Estudos e Recursos em Psicologia [in English].

8. Willingham, D.T. (2007). Critical thinking: Why is it so hard to teach? *American Educator*, Summer Issue, 8–19 [in English].

*Стаття надійшла до редакції 28.11.2023.
The article was received 28 November 2023.*